

УДК 615:616-039.75]:378.091.214(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2025-1-2>

РОЛЬ І МІСЦЕ ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФАРМАЦЕВТИЧНА ПАЛІАТИВНА ДОПОМОГА» У ФОРМУВАННІ ФАХОВО СПРЯМОВАНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ

Афанасьєва Інна Олександрівна,

кандидат медичних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
ORCID: 0000-0002-2759-3948

Андрущенко Ірина Вікторівна,

кандидат медичних наук, старший науковий співробітник, доцент закладу вищої освіти кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
ORCID: 0000-0001-8199-9941

У контексті модернізації вищої фармацевтичної освіти в Україні сьогодні тривають розроблення та впровадження нових навчальних програм, що стає актуальним завданням комплексної паліативної допомоги, що, зокрема, стосується майбутніх фармацевтів. Реалізація можливості навчити студента фармацевтичного факультету інноваційній моделі фармацевтичної паліативної підтримки є своєчасною потребою для подальшої роботи у фармацевтичній галузі.

Мета роботи – висвітлення структури циклу варіативної дисципліни «Фармацевтична паліативна допомога» для набуття компетентностей майбутніх фармацевтів з оптимізації фармакотерапії пацієнтів, які потребують паліативної допомоги.

Методи досліджень: інформаційно-аналітичний метод, структурно-логічний аналіз.

Виклад основного матеріалу роботи. У 2024–2025 навчальному році в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця запроваджена вибіркова складова частина навчальної дисципліни «Фармацевтична паліативна допомога» для студентів за освітнім рівнем «другий (магістерський) рівень вищої освіти», за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», 4-го (5-го) курсу фармацевтичного факультету, які почнуть своє практичне навчання весною 2025 року. Представлено структуру дисципліни: кількість годин та опис лекцій, практичних занять, самостійної роботи студентів. Форма контролю успішності вивчення вибіркової дисципліни – диференційований залік.

Коллективне та самостійне обговорення клінічного матеріалу під час практичних занять сприяє формуванню комунікативної компетентності фахівця фармації в майбутньому, що є необхідним у наданні фармацевтичної допомоги паліативним пацієнтам.

Висновки. Набуття студентами фармацевтичного факультету діапазону знань та умінь, що належать до паліативної допомоги пацієнтам, приводить до здатності їх володіти навичками креативного мислення та вмінню самостійно ухвалювати рішення щодо проблеми поліфармації пацієнтів, які потребують паліативної допомоги.

Ключові слова: варіативна дисципліна, фармацевтична допомога, паліативний пацієнт, компетентність.

Afanasieva Inna, Andrushchenko Iryna. The role and place of the elective discipline “Pharmaceutical Palliative Care” in the formation of professionally directed competencies of future pharmacists

Comprehensive palliative care is becoming increasingly relevant in Ukraine today. Ukraine is modernizing higher pharmaceutical education. There are development and implementation of new training programs, which is becoming an urgent task of comprehensive palliative care. This applies to future pharmacists. And it is a timely need for further work in the pharmaceutical industry.

The article highlights the structure of the cycle of the elective discipline “Pharmaceutical Palliative Care” to acquire the competencies of future pharmacists in optimizing pharmacotherapy of patients who need of palliative care.

Research methods are information-analytical method, structural-logical analysis.

Bogomolets National Medical University has introduced an elective discipline “Pharmaceutical Palliative Care” in the 2024–2025 academic year. It is designed for students of 4 (5) years of the Faculty of Pharmacy who receive the “second (master’s) level of higher education”. Specialty 226 “Pharmacy, Industrial Pharmacy”.

Students of the Faculty of Pharmacy will gain knowledge and skills related to palliative care for patients. This knowledge will lead to the ability to possess creative thinking skills and the ability to make independent decisions regarding the problem of polypharmacy for patients requiring palliative care.

Key words: elective discipline, pharmaceutical care, palliative patient, competence.

Актуальність. Паліативна допомога – це комплекс заходів мультидисциплінарної команди, дія яких спрямована на супровід пацієнтів будь-якого віку із захворюванням, що обмежує життя або загрожує йому, шляхом полегшення страждань та запобігання ним завдяки ранньому виявленню, правильній оцінці та лікуванню болю, вирішенню проблем, а саме психічних, фізичних, соціальних чи духовних [1; 2]. В Україні до Програми медичних гарантій Національної служби здоров'я паліативна допомога входить двома пакетами: стаціонарна і мобільна (пацієнт знаходиться вдома).

За останні роки численність паліативних пацієнтів в Україні безперервно зростає [3]. Зумовлено це війною, що триває в Україні, де збільшення паліативних пацієнтів відбувається за рахунок військовослужбовців і цивільних осіб, які зазнали поранень, фізичних та психічних травм і важких, часто невиліковних захворювань на фронті, через терористичні обстріли, на тимчасово окупованих територіях тощо. За даними закордонних авторів, у світі помирає від страждань, які пов'язані з паліативним захворюванням, близько 25 мільйонів людей. Прогнозується, що ця цифра може збільшитись вдвічі у 2060 році внаслідок серцево-судинних захворювань, раку та деменції [4–8].

Згідно з Наказом МОЗ України «Про надання паліативної допомоги та замісної підтримувальної терапії пацієнтам в умовах воєнного стану» від 4 березня 2022 року № 409, фармацевтичні фахівці, які працюють в мережі аптек, зобов'язані забезпечити фармацевтичну опіку щодо паліативної допомоги пацієнтів, а також надати інформацію про запобіжні заходи безпеки нестероїдних протизапальних засобів (НПЗЗ) із знеболюючою дією, ненаркотичних анальгетиків, опіоїдів, психотропних речовин та лікарських засобів, які призначені як замісна підтримувальна терапія [9–11].

Враховуючи сучасні тенденції в Україні щодо надання фармацевтичної допомоги паліативним пацієнтам, кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації Національного медичного університету імені О. О. Богомольця у 2024–2025 навчальному році вперше запропонувала студентам фармацевтичного факультету варіативну дисципліну «Фармацевтична паліативна допомога» задля підготовки компетентних майбутніх фахівців.

Мета роботи – висвітлення структури циклу варіативної дисципліни «Фармацевтична паліативна допомога» для набуття компетентностей майбутніх фармацевтів з оптимізації фармакотерапії пацієнтів, які потребують паліативної допомоги.

Методи досліджень: інформаційно-аналітичний метод, структурно-логічний аналіз.

Виклад основного матеріалу роботи. У 2024–2025 навчальному році в Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця вперше запроваджена вибіркова складова частина навчальної дисципліни «Фармацевтична паліативна допомога» для студентів за освітнім рівнем «другий (магістерський) рівень вищої освіти», за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», 4-го (5-го) курсу фармацевтичного факультету (денної, вечірньої та заочної форм навчання) та факультету підготовки іноземних громадян, які почнуть своє практичне навчання весною 2025 року. Зазначену дисципліну вибрали вітчизняні студенти очної (одна група) та заочної (дві групи 5,5 навчальних років) форм навчання (далі – ЗАО).

Завданнями навчальної програми з фармацевтичної паліативної допомоги для студентів є:

- розуміння принципів, концепції, видів паліативної допомоги;
- отримання інформації про класифікацію хронічного больового синдрому та уявлення про оцінку болю за візуально-аналоговою шкалою;
- здатність оцінювати фармакокінетику (фармакодинаміку) знеболювальних лікарських засобів, а саме НПЗЗ, ненаркотичних та опіоїдних анальгетиків, та їхні вікові особливості;
- вміння персоналізувати дозу, режим призначення наркотичних (опіоїдних) анальгетиків, медичного канабісу та оцінювати ризик виникнення взаємодії ліків;
- проводити фармацевтичну допомогу паліативним пацієнтам, які потребують призначення анальгетиків, медичного канабісу (*Cannabis sativa*), на підставі розгляду та рішення клінічних прикладів (кейси).

Програма навчальної дисципліни складається з таких двох частин:

- змістовий модуль 1 стосується організації паліативної допомоги та раціонального й безпечного застосування анальгетиків;
- змістовний модуль 2 – фармакотерапія хронічного больового синдрому в паліативних пацієнтів.

Здобувачам вищої освіти на вибіркову дисципліну «Фармацевтична паліативна допомога» відводиться 90 годин, з них:

- лекції: 10 годин для денної форми навчання (табл. 1); 3 години – для ЗАО (табл. 2);
- практичні заняття – 20/6 годин відповідно;
- самостійна робота студента – 60/81 година, під час яких вони опрацьовують теми, які не входять до плану аудиторних занять.

Таблиця 1

Теми лекцій для студентів денної форми навчання

№	Тема
1	Паліативна допомога: визначення, термінологія, види.
2	Фармакокінетичні особливості лікарських засобів, які використовуються для паліативної допомоги.
3	Особливі категорії пацієнтів, які потребують фармацевтичної паліативної допомоги. Основні напрями паліативної допомоги.
4	Клініко-фармакологічна характеристика нестероїдних протизапальних лікарських засобів (НПЗЛЗ) та ненаркотичних анальгетиків.
5	Клініко-фармакологічна характеристика наркотичних (опіоїдних) анальгетиків, використання під час лікування пацієнтів з хронічним болем.
6	Фармацевтичні особливості використання трансдермального способу введення опіоїдних анальгетиків.
7	Клініко-фармакологічна характеристика допоміжних (ад'ювантних) лікарських засобів, дія яких спрямована на оптимізацію дії анальгетиків у пацієнтів з хронічним болем.
8	Клініко-фармакологічні аспекти використання медичного канабісу.
9	Фармацевтична допомога під час лікування психоемоційних розладів у паліативних пацієнтів.
10	Фармацевтична допомога в разі нудоти та блювання у паліативних пацієнтів.

Таблиця 2

Теми лекцій для студентів заочної форми навчання

№	Тема
1	Фармакокінетичні особливості лікарських засобів, які використовуються для паліативної допомоги.
2	Клініко-фармакологічна характеристика наркотичних (опіоїдних) анальгетиків, використання під час лікування пацієнтів з хронічним болем.
3	Клініко-фармакологічні аспекти використання медичного канабісу.

Опановані теоретичні знання на лекціях студенти-фармацевти будуть закріплювати під час практичних занять (табл. 3, 4) розглядаючи кейси, задачі та клінічні випадки паліативних пацієнтів, що дасть змогу знайти особисто орієнтований комплаєнс.

Відповідно до закону України № 3528-IX (набув чинності 16 серпня 2024 року) про легалізацію медичного канабісу, він дозволений до застосування в навчальних, освітніх, наукових та медичних

Таблиця 3

Теми практичних занять для студентів денної форми навчання

№	Назва теми
1	Паліативна допомога: визначення, термінологія, види.
2	Фармакокінетичні особливості лікарських засобів, які використовуються для паліативної допомоги.
3	Особливі категорії пацієнтів, які потребують фармацевтичної паліативної допомоги. Основні напрями паліативної допомоги.
4	Клініко-фармакологічна характеристика нестероїдних протизапальних лікарських засобів (НПЗЛЗ) та ненаркотичних анальгетиків.
5	Клініко-фармакологічна характеристика наркотичних (опіоїдних) анальгетиків, використання під час лікування пацієнтів з хронічним болем.
6	Фармацевтичні особливості використання трансдермального способу введення опіоїдних анальгетиків.
7	Клініко-фармакологічна характеристика допоміжних (ад'ювантних) лікарських засобів, дія яких спрямована на оптимізацію дії анальгетиків у пацієнтів з хронічним болем.
8	Клініко-фармакологічні аспекти використання медичного канабісу.
9	Фармацевтична допомога під час лікування психоемоційних розладів у паліативних пацієнтів.
10	Фармацевтична допомога в разі нудоти та блювання у паліативних пацієнтів.

Таблиця 4

Теми практичних занять для студентів заочної форми навчання

№	Назва теми
1	Фармакокінетичні особливості лікарських засобів, які використовуються для паліативної допомоги.
2	Клініко-фармакологічна характеристика нестероїдних протизапальних лікарських засобів (НПЗЛЗ) та ненаркотичних анальгетиків.
3	Клініко-фармакологічна характеристика наркотичних (опіоїдних) анальгетиків, використання під час лікування пацієнтів з хронічним болем.
4	Клініко-фармакологічні аспекти використання медичного канабісу.
5	Фармацевтична допомога під час лікування психоемоційних розладів у паліативних пацієнтів.
6	Фармацевтична допомога в разі нудоти та блювання у паліативних пацієнтів.

напрямах [12]. Тому в процесі навчання майбутнім фармацевтам вперше буде викладено матеріал про характеристики, властивості канабісу, механізм його дії та використання в медицині; небажані

ефекти, протипоказання до призначення медичного канабісу та особливості його використання пацієнтами. Такім чином, приділена особлива увага інноваційним темам сприятиме ефективному розвитку дослідницької компетентності студентів [13].

Також вони мають можливість дізнатись про ад'ювантну різноманітну терапію в паліативній медицині.

Самостійна робота студента включає підготовку до практичних занять (опрацювання теоретичного матеріалу, практичних навичок; виконання завдань у робочому зошиті) і опрацювання теоретичних питань, які не входять до плану аудиторних занять:

- фармацевтична паліативна допомога під час кахексії;
- фармацевтична паліативна допомога за хвороби Альцгеймера;
- фармацевтична паліативна допомога за хвороби Паркінсона;
- фармацевтична паліативна допомога за ВІЛ-інфекції;

- фармацевтична паліативна допомога онкологічним пацієнтам;
- фармацевтична паліативна допомога за хронічної ниркової недостатності;
- фармацевтична паліативна допомога після військових поранень.

Наприкінці вибіркової дисципліни студенти складають диференціальний залік (останнє практичне заняття).

Колективне та самостійне вивчення й обговорення клінічного матеріалу на практичних заняттях сприяють формуванню майбутньої компетентності фармацевтичного фахівця, що буде необхідним і важливим у наданні фармацевтичної допомоги паліативним пацієнтам.

Висновки. Набуття студентами фармацевтичного факультету діапазону знань та умінь, що належать до паліативної допомоги пацієнтам, приводить до їх здатності володіти навичками креативного мислення та вмінню самостійно ухвалювати рішення щодо проблеми поліфармації пацієнтів, які потребують паліативної допомоги.

Список літератури:

1. Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 червня 2020 року № 1308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#n22>.
2. Teoli D., Schoo C., Kalish V. B. Palliative Care. *StatPearls*. 2023.
3. Лященко А.М. Критерії визначення поняття «агресивна війна» у кримінальному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 213–217. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2023.40>.
4. Leniz J., Domínguez A., Bone A. E., Etkind S., Perez-Cruz P. E., Sleeman K. E. Past trends and future projections of palliative care needs in Chile: analysis of routinely available death registry and population data. *BMC medicine*. 2024. № 22 (1), 350. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12916-024-03570-1>.
5. Alshakhs S., Park T., McDarby M., Reid M. C., Czaja S., Adelman R., Sweet E., Jedlicka C. M., Delgado D., Phongtankuel V. Interventions for Family Caregivers of Patients Receiving Palliative/Hospice Care at Home: A Scoping Review. *Journal of palliative medicine*. 2024. № 27 (1). С. 112–127. DOI: <https://doi.org/10.1089/jpm.2023.0160>.
6. Sodoma A., Naseeb M.W., Greenberg S., Knott N.J., Arias J., Skulikidis A., Makaryus M. Socioeconomic Trends in Palliative Care: A Six-Year Study. *Cureus*. 2024. № 16 (10), e71274. DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.71274>.
7. Taylor A., Davies A. The role of specialist palliative care in individuals “living beyond cancer”: a narrative review of the literature. *Supportive care in cancer: official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*. 2024. № 32 (7). P. 414. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00520-024-08598-w>.
8. Masters J.L., Josh P.W., Kirkpatrick A.J., Kovaleva M.A., Sayles H.R. Providing clarity: communicating the benefits of palliative care beyond end-of-life support. *Palliative care and social practice*. 2024. № 18. 26323524241263109. DOI: <https://doi.org/10.1177/26323524241263109>.
9. Про надання паліативної допомоги та замісної підтримувальної терапії пацієнтам в умовах воєнного стану : Наказ МОЗ України від 4 березня 2022 року № 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0409282-22#Text>.
10. Hua M., Guo L., Ing C., Lackraj D., Wang S., Morrison R. S. Specialist Palliative Care Use and End-of-Life Care in Patients with Metastatic Cancer. *Journal of pain and symptom management*. 2024. № 67 (5). P. 357–365. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2024.01.029>.
11. Zhang M., Zhao Y., Peng M. Palliative care screening tools and patient outcomes: a systematic review. *BMJ supportive & palliative care*. 2024. spcare-2024-005093. Advance online publication. DOI: <https://doi.org/10.1136/spcare-2024-005093>.
12. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування : Закон України від 21 грудня 2023 року № 3528-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-20#Text>.
13. Зайцева Г.М., Стучинська Н.В., Пушкарьова Я.М. Формування дослідницьких навичок у майбутніх фармацевтів. *Медицина та фармація: освітні дискурси*. 2024. № 2. С. 16–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2024-2-3>.

References:

1. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 04 chervnia 2020 roku № 1308 “Pro udoskonalennia orhanizatsii nadannia paliativnoi dopomohy v Ukraini” [Order of the Ministry of Health of Ukraine dated June 4, 2020 No. 1308 “On improving the organization of palliative care in Ukraine”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#n22> [in Ukrainian].
2. Teoli, D., Schoo, C., & Kalish, V.B. (2023). Palliative Care. In StatPearls. StatPearls Publishing [in English].
3. Liashchenko, A.M. (2023). Kryterii vyznachennia poniattia “ahresyvna viina” u kryminalnomu pravi Ukrainy [Criteria for defining the concept of “aggressive war” in the criminal law of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (4), 213–217 <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2023.40> [in Ukrainian].
4. Leniz, J., Domínguez, A., Bone, A.E., Etkind, S., Perez-Cruz, P.E., & Sleeman, K.E. (2024). Past trends and future projections of palliative care needs in Chile: analysis of routinely available death registry and population data. *BMC medicine*, 22 (1), 350. <https://doi.org/10.1186/s12916-024-03570-1> [in English].
5. Alshakhs, S., Park, T., McDarby, M., Reid, M.C., Czaja, S., Adelman, R., Sweet, E., Jedlicka, C.M., Delgado, D., & Phongtankuel, V. (2024). Interventions for Family Caregivers of Patients Receiving Palliative/Hospice Care at Home: A Scoping Review. *Journal of palliative medicine*, 27 (1), 112–127. <https://doi.org/10.1089/jpm.2023.0160> [in English].
6. Sodoma, A., Naseeb, M.W., Greenberg, S., Knott, N.J., Arias, J., Skulikidis, A., & Makaryus, M. (2024). Socioeconomic Trends in Palliative Care: A Six-Year Study. *Cureus*, 16 (10), e71274. <https://doi.org/10.7759/cureus.71274> [in English].
7. Taylor, A., & Davies, A. (2024). The role of specialist palliative care in individuals “living beyond cancer”: a narrative review of the literature. *Supportive care in cancer: official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*, 32 (7), 414. <https://doi.org/10.1007/s00520-024-08598-w> [in English].
8. Masters, J.L., Josh, P.W., Kirkpatrick, A.J., Kovaleva, M.A., & Sayles, H.R. (2024). Providing clarity: communicating the benefits of palliative care beyond end-of-life support. *Palliative care and social practice*, 18, 26323524241263109. <https://doi.org/10.1177/26323524241263109> [in English].
9. Nakaz MOZ Ukrainy vid 04.03.2022 № 409 “Pro nadannia paliativnoi dopomohy ta zamisnoi pidtrymuvalnoi terapii patsientam v umovakh voiennoho stanu” [Order of the Ministry of Health of Ukraine dated March 4, 2022 No. 409 “On the provision of palliative care and substitute supportive therapy to patients under martial law”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0409282-22#Text> [in Ukrainian].
10. Hua, M., Guo, L., Ing, C., Lackraj, D., Wang, S., & Morrison, R.S. (2024). Specialist Palliative Care Use and End-of-Life Care in Patients with Metastatic Cancer. *Journal of pain and symptom management*, 67 (5), 357–365. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2024.01.029> [in English].
11. Zhang, M., Zhao, Y., & Peng, M. (2024). Palliative care screening tools and patient outcomes: a systematic review. *BMJ supportive & palliative care*, spcare-2024-005093. Advance online publication. <https://doi.org/10.1136/spcare-2024-005093> [in English].
12. Zakon Ukrainy № 3528-IX “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo derzhavnoho rehuliuвання obihu roslyn rodu konopli (Cannabis) dlia vykorystannia u navchalnykh tsiliakh, osvittii, naukovii ta naukovotekhnichnii diialnosti, vyrobnytstva narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn ta likarskykh zasobiv z metoiu rozshyrennia dostupu patsientiv do neobkhidnoho likuvannia” (vid 21.12.2023) [Law of Ukraine No. 3528-IX “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the State Regulation of Cannabis Plants for Use in Educational Purposes, Educational, Scientific, and Scientific-Technical Activities, Production of Narcotics, Psychotropic Substances, and Medicines with the Purpose of Expanding Patients’ Access to Necessary Treatment” (dated December 21, 2023)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-20#Text> [in Ukrainian].
13. Zaitseva, H.M., Stuchynska, N.V., & Pushkarova, Ya.M. (2024). Formuvannia doslidnytskykh navychok u maibutnikh farmatsevtiv [Formation of research skills in future pharmacists]. *Medytsyna ta farmatsiia: osvittni dyskursy*, (2), 16–19 <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2024-2-3> [in Ukrainian].